

DISKUSE

Náboženský argument vo verejnom diskurze: Vymeriavanie hraníc náboženskej slobody v sekulárnom štáte

Jakub Neumann*

Abstrakt: Príspevok sa zaoberá otázkou, či by veriaci občania mali mať možnosť vstupovať do verejného diskurzu aj s náboženskou argumentáciou. Autor v prvej časti ozrejmjuje kritické pohľady spojené s dvoma návrhmi regulácie náboženskej argumentácie – podmienku výhrady Johna Rawlsa a doktrínu náboženskej zdržanlivosti. V druhej časti autor poukazuje na sporné teoretické východiská návrhov a obhajuje ich odmietnutie.

Kľúčové slová: náboženská argumentácia, verejný diskurz, verejný priestor, liberálny štát, sekularizmus, ospravedlňujúci liberalizmus

Úvod

V roku 2019 zverejnila fínska kresťanskodemokratická politička Päivi Räsänen na sociálnej sieti status, v ktorom skritizovala miestnu evanjelickú cirkev za vyjadrenie podpory pochodu Pride v Helsinkách.¹ Räsänen k textu pripojila aj fotografiu pasáže z Biblie, ktorá označovala homosexuálny styk medzi mužmi za *páchanie nehanebnosti* (List Rimanom 1:24-27).²

Fínska generálna prokurátorka vyhodnotila uvádzaný prejav ako *nenávistný* (*hate speech*) a voči Räsänen vzniesla obžalobu.³ Prípád si tým okamžite získal medzinárodnú

* JUDr. Jakub Neumann, PhD., odborný asistent, katedra teórie práva a ústavného práva, Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave. Tento text vznikol v rámci riešenia projektu APVV-17-0056 s názvom *Ústava liberálno-demokratického štátu a radikalizácia politickej kultúry*.

1 SIIKAVIRTA, S. Finnish Christian MP under Incitement Investigation for Quoting the New Testament. In: *Evangelical Focus*. 2. 9. 2019. Dostupné z: <<https://evangelicalfocus.com/europe/4715/Finnish-Christian-MP-under-incitement-investigation-for-quoting-the-New-Testament>>. Za upozornenie na tento prípad ďakujem Petrovi Wilfingovi, ktorému vďačím aj za podnetné diskusie o téme prijateľnosti náboženských argumentov vo verejnom diskurze.

2 Nešlo o jediný prípad necitlivého výroku političky na adresu homosexuálov. Räsänen v roku 2004 publikovala krátku brožúru s názvom *Ako muža a ženu ich stvoril*, v ktorej zastáva názor, že muži s homosexuálnou orientáciou sú v mladosti (práve z dôvodu svojej orientácie) vystavovaní zvýšenému riziku sexuálneho zneužitia. V roku 2019 sa politička taktiež zúčastnila rozhlasovej diskusie, v ktorej uviedla, že ak by bola homosexualita geneticky podmienená (čo ale odmietla), išlo by o „degeneráciu“. Bližšie pozri JAVORNICKÝ, S. Dve ponaučenia / V prípade Päivi Räsänenovej sa nechali konzervatívci trochu zaskočiť. *Denník Postoj*. 28. 3. 2022. Dostupné z: <<https://www.postoj.sk/102545/v-pripade-paeivi-raesaenenovej-sa-nechali-konzervativci-trochu-zaskocit>>.

3 Räsänen bola obžalovaná z podnecovania k nenávisti voči sexuálnej menšine aj za výroky uvádzané v poznámke vyššie. V čase odovzdania príspevku bolo známe iba prvostupňové rozhodnutie fínskeho súdu, ktorý zamietol všetky vznesené obvinenia s odôvodnením, že „*neprislúcha okresnému súdu vykladať biblické pojmy*“. Bližšie pozri POSTOJ. Proces s Päivi Räsänenovou / Fínsky súd zamietol obvinenia voči političke obžalovanej za citovanie Biblie. *Denník Postoj*. 30. 3. 2022. Dostupné z: <<https://www.postoj.sk/102669/finsky-sud-zamietol-obvinenia-voci-politicke-obzalovanej-za-citovanie-biblie>>.

pozornosť. V nasledujúcom období sa političky zastali mnohí veriaci aj známe osobnosti.⁴ Medzi inými vyjadril Räsänen podporu aj Zbor biskupov evanjelickej cirkvi na Slovensku, ktorý trestné stíhanie označil v oficiálnom vyhlásení za porušenie slobody slova a slobody vierovyznania. Hrozba postihu za obyčajné „citovanie Písma“ dáva podľa Zboru Bibliu na index zakázaných kníh, čo je absolútne neprípustné.⁵

Pozadu nezostala ani odborná verejnosť. Pozornosť venovala najmä problematike limitov slobody prejavu, ktoré predmetný status celkom evidentne testuje.⁶ V celom príbehu ale zostal opomenutý spôsob, akým sa politička rozhodla do verejného diskurzu vstúpiť.⁷ Odkazom na biblický text Räsänen využila to, čo by sme mohli nazvať *náboženským argumentom*. V rámci politickej a právnej filozofie sa o téme prípustnosti náboženskej argumentácie vo verejnom diskurze vedie dlhodobá a rozsiahla diskusia. Každý, kto sa s ňou rozhodne zoznámiť, zistí, že nastolený problém nemožno „odbiť“ jednoduchou kladnou alebo zápornou odpoveďou. Každá z nich totiž generuje iba ďalšie (pod)otázky.

Ak náboženskú argumentáciu z verejného diskurzu vykážeme, nevyšleme tým veriacim občanom signál, aby diskusiu opustili aj oni? Nevystavila by sa demokratická spoločnosť sama akejsi „vnútornej erózií“ poháňanej ich nespokojnosťou? Na druhej strane, nepodnecovala by rovnakú nespokojnosť aj záplava verejného (diskusného) priestoru rôznymi náboženskými dogmami, zjavenými pravdami či rovno sektárskymi vyhláseniami? Inými slovami, nešlo by o prvý krok premeny demokracie na teokraciu?

V ďalšej časti príspevku sa v naznačenom názorovom strete prikloníme na stranu obhajcov využívania náboženskej argumentácie. Upozorníme na viaceré omyly jej kritikov a pokúsime sa spochybníť aj navrhované teórie jej regulácie.

Naším cieľom bude obhájenie nasledujúcej tézy: Vo verejnom diskurze by malo byť umožnené využívať (aj) náboženskú argumentáciu, keďže tým (okrem iného) prichádza 1) k zdôrazneniu pluralitného charakteru liberálnej demokracie ako jej východiskového ideového princípu a 2) k podpore pocitu rovnosti veriacich občanov ako rešpektovaných členov politického spoločenstva.

1. Hľadanie univerzálneho jazyka

Presvedčenie, že náboženské argumenty by vo verejnom diskurze nemali vôbec odznievať, je relatívne rozšírené. Toto pravidlo mnohí vnímajú ako imanentnú súčasť (ústavného) princípu sekularizmu, ktorý vo všeobecnosti hovorí o oddelenosti náboženského učenia od štátnej moci. Vznášaná požiadavka, aby veriaci občania nepodporovali svoje argumenty odkazmi na náboženské učenie, však má aj svojich kritikov. Ak považujeme obe skupiny – veriacich aj neveriacich občanov – za rovnocenné súčasti spoločnosti, nemala by im

⁴ KRIVOŠÍK, L. Kritizovala podporu cirkvi pre Pride / Fínska kresťanská politička obžalovaná pre údajnú nenávisť. *Deník Postoj*. 3. 5. 2021. Dostupné z: <<https://www.postoj.sk/77991/finska-krestanska-politicka-obzalovana-pre-udajnu-nenavist>>.

⁵ ECAV. Vyhlásenie k obžalobe fínskej kresťanskodemokratickej poslankyne. In: *Evanjelickej cirkve augsburského vyznania na Slovensku*. 13. 5. 2021. Dostupné z: <<https://www.ecav.sk/aktuality/stanoviska-a-vyjadrenia/vyhlasenie-k-obzalobe-finskej-krestanskodemokratickej-poslankyne>>.

⁶ K tejto téme pozri napr. článok (respektíve celé tematické číslo) KUNA, M. Legitimita trestnoprávneho obmedzovania nenávisťných prejavov v demokracii. *Ratio Publica*. 2021, roč. 1, č. 2, s. 56–85.

⁷ Je pravdou, že primárnymi adresátmi posolstva mali byť predstavitelia cirkvi, no platforma, na ktorej bol status zverejnený (známa sociálna sieť Twitter), ako aj spoločenské postavenie autorky, dodali prejavu všetky atribúty relevantného príspevku do verejnej (politickej) diskusie o vnímaní homosexuálne orientovaných osôb a ich právach.

vo verejnom priestore prislúchať rovnaká možnosť prezentovať svoje myšlienky a argumenty?⁸ Je nespochybniteľné, že viera ako súčasť vnútornej identity človeka je v mnohých prípadoch spojená s prirodzenou potrebou jej prejavovania tak v osobnom živote (napr. pravidelná návšteva kostola, nosenie náboženskej symboliky...) ako aj v tom verejnom (volebné preferencie v prospech určitých strán). Predstava, že by veriaci občania mohli svoje náboženské presvedčenie jednoducho „vypnúť“ vždy pri vstupe do verejnej politickej arény, sa z toho pohľadu javí absurdne.⁹

Prečo teda nie sú náboženské argumenty považované za relevantnú súčasť verejného diskurzu, ale miesto toho sú opakovane častované prívlastkami ako *nevhodné*, *druhoradé* či dokonca *nepodstatné*?

Poukázat na nedostatky náboženskej argumentácie sa v teoretickej rovine snažia obhajcovia tzv. *ospravedlňujúceho liberalizmu* (*justificatory liberalism*), medzi ktorých patrí napríklad Stephen Macedo, Robert Audi, Martha Nussbaum, Richard Rorty alebo americký filozof John Rawls. Celá koncepcia ospravedlňujúceho liberalizmu vychádza z predpokladu, že základným princípom liberálneho štátu je rešpektovanie hodnoty *slobody* a *autonómie* jednotlivca. Ide o východisko, ktoré žiadne ďalšie morálne ospravedlnenie (*moral justification*) nepotrebuje.¹⁰ Morálne ospravedlnenie naopak potrebujú všetky zásahy, ktoré tieto hodnoty obmedzujú.

Liberálny štát stojí pred touto výzvou v prípade prijímania donucovacích zákonov (*coercive laws*), respektíve pri výkone štátneho donútenia. V oboch situáciách je povinnosťou štátu ponúknuť občanom *verejné* (t. j. *všeobecne prijateľné*) *ospravedlňujúce dôvody*, prečo k obmedzeniu a zásahu do ich slobody a autonómie vôbec prichádza. Aké ospravedlňujúce dôvody sa ale dajú považovať za „všeobecne prijateľné“ v prostredí svetonázorovej, ideologickej a náboženskej plurality, ktorá je pre liberálne štáty charakteristická?

Obhajcovia ospravedlňujúceho liberalizmu poskytujú na túto otázku nasledujúcu odpoveď: [...] ide o také (a iba také) dôvody, ktoré *zdieľajú všetci občania* bez ohľadu (!) na preferovanú ideológiu, náboženstvo či iný svetonázor. Touto kvalitou (vlastnosťou) disponujú iba sekulárne dôvody, ktoré majú *všeobecný presvedčovací potenciál* – inými slovami, ich platnosť je uznávaná všetkými.¹¹ Keďže žiadne iné dôvody (argumenty) všeobecným presvedčovacím potenciálom nedisponujú, nemôžu sa v liberálnom štáte nikdy stať ospravedlňujúcimi dôvodmi donucovacej normy.

Ak by tak zákonodarca predsa len urobil – predstavme si prijatie zákona odvolávajúceho sa na Bibliu – prišlo by tým k automatickému okresaniu politického spoločenstva o všetkých tých, ktorí by sa s poskytnutými ospravedlňujúcimi dôvodmi nedokázali stotožniť.

⁸ NEŠTINA, M. *Podoby náboženskej argumentácie v liberálnej demokracii*. Bratislava: Vydavateľstvo Univerzity Komenského v Bratislave, 2017, s. 95.

⁹ V jednom z rozhovorov na tento aspekt poukázala aj Päivi Räsänen, keď uviedla, že „*kresťanská viera a Biblia sú jadrom celého môjho života i práce. Ako lekárka a ako kresťanka verím, že každá ľudská bytosť je stvorená na Boží obraz, a preto hodnota človeka je vždy absolútna. Počas celej svojej parlamentnej kariéry som bola veľmi otvorená, pokiaľ išlo o moju vieru a názory zakorenené v biblickej náuke. [...] Som presvedčená, že tento proces je súčasťou môjho povolania bojovať za kresťanské hodnoty.*“ Bližšie pozri RÄSÄNEN, P. – KRIVOŠÍK, L. Obžalovaná fínska politička / Svoj nastávajúci proces očakávam s pokojnou myslou [rozhovor]. *Denník Postoj*. 20. 5. 2021. Dostupné z: <<https://www.postoj.sk/79236/svoj-nastavajuci-proces-ocakavam-s-pokojnou-myslou>>.

¹⁰ WALL, S. On Justificatory Liberalism. *Politics, Philosophy & Economics*. 2010, Vol. 9, No. 2, s. 129.

¹¹ MALÝ, V. – DUFEK, P. Náboženské rationale v liberálnej demokracii: Vylúčenie, zahrnutie a hľadanie tretích ciest. *Sociální studia*. 2013, roč. 10, č. 3, s. 71.

Vylúčení občania by sa viac – a to ani v prenesenom zmysle slova – nemohli považovať za spoluautorov normy (strata legitimacy), ale iba za objekty jej donucovacích účinkov.¹² Výkon štátneho donútenia by bol voči týmto občanom morálne nelegitímny práve z dôvodu neposkytnutia prijateľných (!) ospravedlňujúcich dôvodov obmedzenia ich slobody a/lebo autonómie.

Tieto teoretické východiská tvoria v rámci ospravedlňujúceho liberalizmu akýsi odrazový mostík pri formulácii *regulatívnych požiadaviek* voči tým osobám (najčastejšie veriacim), ktoré by do verejného diskurzu chceli vstupovať s náboženskou argumentáciou.

K azda najznámejším patrí Rawlsova požiadavka *výhrady* (*proviso*), ktorá jednotlivcom síce dovoľuje (!) zaviesť do politickej debaty aj náboženské alebo iné ideologické argumenty, avšak s *výhradou*, že ostatným občanom zároveň poskytnú aj verejné (t. j. sekulárne) dôvody, ktoré ich presvedčenie podporujú.¹³

Ako by to mohlo v praxi vyzeráť Rawls ilustruje na príklade stúpcov amerického Hnutia za občianske práva. Napriek tomu, že predstavitelia hnutia zdôrazňovali náboženské korene svojich myšlienok (typicky napr. v prejavoch M. L. Kinga), požiadavku *výhrady*, podľa Rawlsa spĺňali, keďže týmto spôsobom upozorňovali aj na porušovanie zdieľanej (ústavnej/sekulárnej) hodnoty – rovnosti všetkých občanov.¹⁴ S požiadavkou (koniec rasovej diskriminácie), ktorú hnutie vznášalo, sa tak mohla stotožniť aj neveriaca časť občanov/podporovateľov.

Dodržiavanie *výhrady* Rawls vo všeobecnosti považuje za základný kameň konceptu demokratického občianstva. Ak chcú tento ideál (veriaci) účastníci diskurzu dosiahnuť, mali by si byť vedomí, že ich ideologické argumenty nemajú všeobecný presvedčovací potenciál, z čoho vyplýva, že časť spoluobčanov ich ako ospravedlňujúce dôvody donucovacej normy nikdy neprijme.

Poskytnutie férových – nie dominujúcich alebo manipulujúcich – podmienok spolupráce teda v našom prípade vyžaduje, aby sa účastníci diskurzu buď *vzdali* využívania náboženských argumentov alebo splnili požiadavku *výhrady* a pokúsili sa doplniť náboženskú argumentáciu o *vhodné sekulárne ekvivalenty*.¹⁵ Rawls v tejto súvislosti opakovane zdôrazňuje, že nemá ísť o legálnu povinnosť – pri jej vynucovaní by prichádzalo k zásahu do slobody prejavu – ale iba o morálnu povinnosť, ktorú nazýva aj *povinnosťou zdvorilosti* (*duty of civility*).¹⁶

Iný, o poznanie ústretivejší prístup k veriacim občanom navrhujú uplatniť autori Cuneo a Eberle, ktorí vo svojej práci prichádzajú s návrhom tzv. *doktríny náboženskej zdržanlivosti* (*Doctrine of Religious Restraint*).¹⁷ Podstatu predmetnej doktríny tvorí výzva, aby sa veriaci občania zdržali prezentácie náboženských argumentov vtedy (a iba vtedy), ak vedia, že podporujú prijatie donucovacieho zákona, ktorý nepripúšťa *žiadne iné* než náboženské ospravedlnenie.

¹² Ibidem, s. 65.

¹³ RAWLS, J. Revidovaná idea verejného rozumu. In: RAWLS, J. *Právo národov*. Bratislava: Kalligram, 2013, s. 173.

¹⁴ Ibidem, s. 204–205.

¹⁵ Ibidem, s. 185.

¹⁶ Ibidem, s. 183–184.

¹⁷ CUNEO, T. – EBERLE, Ch. Religion and Political Theory. In: Stanford Encyclopedia of Philosophy. 2015. Dostupné z: <<https://plato.stanford.edu/entries/religion-politics/>>. Ako vyplýva z názvu, doktrína smeruje svoju regulatívnu požiadavku výhradne na náboženskú argumentáciu, zatiaľ čo Rawlsova teória sa pokúša vytvoriť „univerzálne pravidlo“ voči akýmkoľvek ideologickým (ne-sekulárnym) argumentom.

Autori podstatu pravidla ozrejmuju na príklade referenda, v ktorom sa má hlasovať o otázke kriminalizácie homosexuálnych vzťahov. Predpokladajme, že politicky angažovaný občan Rick je rozhodnutý návrh podporiť, keďže je veriaci a homosexuálne vzťahy považuje za odporujúce prirodzenému poriadku vytvoreného Bohom. O podpore návrhu sa snaží presvedčiť aj svojich neveriacich priateľov, no zisťuje, že tí jeho argumentu o „prirodzenom božom poriadku“ neprikladajú žiadnu váhu (je pre nich nepresvedčivý a teda neprijateľný). Svoj názor sa preto Rick pokúša obhájiť aj na základe sekulárnych argumentov, no prezentuje iba nesúrodé a pochybné dôvody. Na základe tejto skúsenosti si Rick uvedomí, že svojím priateľom nedokáže – okrem pôvodného náboženského argumentu – poskytnúť žiadny iný relevantný argument, ktorý by jeho priatelia (ako neveriaci) dokázali akceptovať. Na základe tohto zistenia by mal, v zmysle doktríny náboženskej zdržanlivosti, Rick dospieť k rozhodnutiu nepodporiť referendový návrh, hoci je osobne vnútorne presvedčený o jeho správnosti.¹⁸

Spôsob, akým táto doktrína zmierňuje Rawlovu požiadavku *výhrady*, nám pomôže odhaliť mierna úprava Rickovho príbehu. Ak by sa predmetom referenda stal návrh sprísnenia prístupu k interrupciám, k uplatneniu doktríny by neprišlo. Rick by svojím priateľom mohol (namiesto odkazu na prirodzený boží poriadok) ponúknuť ako argument v prospech sprísnenia interrupcií ochranu života plodu, čo je zdieľaná (náboženská aj sekulárna) hodnota podporovaná všetkými občanmi (veriacimi aj neveriacimi). Práve zistenie, že popri náboženskom argumente existujú aj iné sekulárne dôvody v prospech návrhu donucovacieho zákona, Ricka – podľa Cunea a Eberleho – *zbavuje povinnosti „zdržanlivosti“* a dovoľuje mu hodnotový postoj aj naďalej obhajovať na základe náboženských argumentov. Cuneo a Eberle v tejto súvislosti zdôrazňujú, že o existencii (alternatívnych) sekulárnych dôvodov by mal byť každý veriaci občan úprimne presvedčený a pripravený ich v politickej diskusii kedykoľvek uviesť.¹⁹

Ako možno vidieť, koncept ospravedlňujúceho liberalizmu nemá tendenciu a ani ambíciu náboženské argumenty z verejnej diskusie vytláčať za akúkoľvek cenu.²⁰ Obidve regulácie sa naopak dajú vnímať ako ústretové návrhy, ktoré veriacich občanov vyzývajú buď k doplneniu náboženskej argumentácie o sekulárne preklady (požiadavka *výhrady*), respektíve k vzdaniu sa jej využitia iba vo výnimočných prípadoch neexistencie sekulárnych ospravedlňujúcich dôvodov (doktrína náboženskej zdržanlivosti).

Z tohto pohľadu sa obhajovanie práva na využívanie náboženskej argumentácie môže javiť ako „vykopávanie otvorených dverí“. S týmto postojom nesúhlasíme. Napriek nepopierateľnej snahe minimalizovať zásahy do „argumentačnej slobody“ jednotlivca, predstavujú spomenuté regulatívne požiadavky obmedzenia, ktoré veriacich účastníkov

¹⁸ Ibidem.

¹⁹ Ibidem.

²⁰ Na okraj treba uviesť, že medzi obhajcami ospravedlňujúceho liberalizmu by sme našli aj návrhy oveľa prísnejšej regulácie náboženskej argumentácie, než aké uvádzame v práci. Nekompromisný postoj zastáva napríklad Richard Rorty, ktorý obhajuje úplne vylúčenie náboženstva z verejného priestoru. Dôvodí pritom nárokmi verejnej záväznosti, ktoré náboženské učenia prirodzene vznášajú. Tie sa neskôr môžu ľahko premeniť na nástroje útlaku vedúce k nespravodlivosti a vojnám. Rorty tu nadväzuje na známu trojicu zdôvodnení spomínaných autorov Cunea a Eberleho, ktorí vylúčenie náboženských argumentov z verejného diskurzu ospravedlňujú rizikom 1) vzniku náboženských vojen, 2) možného rozkolu v spoločnosti a 3) narušenia rovnosti medzi občanmi. Bližšie pozri POKORNÝ, V. Budoucnosť náboženstvá. In: ŠIMSA, M. (ed.). *Náboženstvá a filosofie v sekulárni demokracii*. Ústí nad Labem: Filozofická fakulta Univerzity J. E. Purkyně, 2016, s. 29–32. Pozri aj: CUNEO, T. – EBERLE, Ch. *Religion and Political Theory*.

verejného diskurzu *zatažujú* vo väčšej miere ako ostatných účastníkov diskurzu, čo prispieva k ich znevýhodneniu.²¹

V nasledujúcej časti príspevku sa pokúsime obhájiť presvedčenie o nevhodnosti uvažovania akýchkoľvek obmedzujúcich požiadaviek voči náboženskej argumentácii. Upozorníme pritom na viaceré sporné predpoklady teórie ospravedlňujúceho liberalizmu.

2. Na čom sa dokážeme ne/zhodnúť?

V práci sme uviedli, že hlavná výhrada voči využívaniu náboženských argumentov sa týka ich nedostatočného presvedčovacieho potenciálu, pre ktorý sa tieto argumenty nikdy nemôžu stať všeobecne prijateľnými ospravedlňujúcimi dôvodmi donucovacej normy. Nie je ťažké si všimnúť, že práve vlastnosť „všeobecnej prijateľnosti“ využíva ospravedlňujúci liberalizmus ako kľúčové kritérium pri rozlišovaní „vhodných“ a „nevhodných“ argumentov.

Vhodné (t. j. sekulárne; ergo všeobecne prijateľné) argumenty môžu do verejného diskurzu vstupovať bez obmedzení, zatiaľ čo pri nevhodných (napr. náboženských) argumentoch sú na občanov kladené rôzne obmedzujúce požiadavky (výhrada/doktrína...).

Stojí za pozornosť, že napriek enormnému významu, aké kritérium všeobecnej prijateľnosti pre ospravedlňujúci liberalizmus má, nestrácajú jeho obhajcovia veľa času s vysvetľovaním, akým spôsobom jeho ne/naplnenie posudzujú. Navodzovaný dojem, že každý rozumný občan disponuje dostatočnou rozlišovacou schopnosťou, aby rozdiel medzi všeobecne prijateľným a neprijateľným argumentom postrehol aj sám, je zavádzajúci. Pokúsme sa vysvetliť prečo.

Proces overenia, či je (alebo nie je) konkrétny argument všeobecne prijateľný, vyžaduje vzdanie sa utopickej predstavy, podľa ktorej by sme mali osloviť každého občana s úprimným záujmom zistiť, či ponúknutý argument skutočne akceptuje. Ak by sme sa predsa len rozhodli postupovať týmto spôsobom, k odmietnutiu akéhokoľvek argumentu (aj prísne racionálneho) by teoreticky stačil hlas jediného občana, ktorý by uviedol, že argument – vo vzťahu k sebe samému – považuje za absolútne neprijateľný. Daný argument by v tom okamihu „spadol“ do kategórie *nevhodných* a celý proces (s ďalším argumentom) by sa mohol zopakovať. Je zrejmé, že za takýchto podmienok by nájdenie konsenzu na čo i len jednom všeobecne prijateľnom argumente predstavovalo priam sisyfovskú úlohu.

²¹ Habermas v tejto súvislosti hovorí o nevhodnom mentálnom a psychologickom bremene, ktoré musia veriaci občania znášať. Liberálny štát by podľa Habermasa nemal veriaciach občanov odrazovať, aby sa „prejavovali aj politicky, keďže nemôže vedieť, či sa tým sekulárna spoločnosť nezbujačuje dôležitých zdrojov zmyslu a identity. Z náboženských príspevkov sa za určitých okolností môžu niečo naučiť aj sekulárni občania či občania s inou vierou, napríklad keď v normatívnom obsahu pravdy náboženského prejavu častokrát rozpoznávajú otrásené intuície.“ Habermasovým cieľom je predstaviť náboženstvo ako rovnocenného diskusného partnera, ktorý môže byť sekulárnemu štátu v mnohých smeroch nápomocný. Okrem poskytovania zdrojov inšpirácie sa náboženstvo dá zapojiť aj do procesu boja proti patológiám modernej doby (Habermas v tejto súvislosti upozorňuje napríklad na imperatívy trhu, ktoré v maske cost-benefit analýz prestupujú čoraz viac sfér života), v ktorých vidí príčinu straty sociálneho tmeľu v podobe medzilidskej solidarity. Habermas tým myšlienkovito súznie s úvahami Josepha Ratzingera formulovanými v spoločnom rozhovore nazvanom *Dialektika sekularizácie*. Ratzinger v rozhovore navrhuje, aby boli patológie v náboženstve (napr. sklon k fanatizmu atď.) kontrolované rozumom. Náboženstvo by však rovnakú „korekciu“ malo poskytovať aj patológiám rozumu. Príkladom patológie rozumu je podľa Ratzingera využitie vedeckého bádania na zefektívnenie zabíjania (výroba atómovej bomby ako „úspech“ modernej vedy). Bližšie pozri HLAVÁČEK, K. *Od Adorna k Habermasovi*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2020, s. 86–88; RATZINGER, J. – HABERMAS, J. *Dialectics of Secularization. On Reason and Religion*. San Francisco: Ignatius Press, 2006, s. 77–78; HABERMAS, J. *Náboženství ve veřejné sféře*. In: ŠTĚCH, O. (ed.). *Náboženství a sekularita*. Praha: Filosofía, 2017, s. 56–57.

Aby sa jej splneniu mohli ospravedlňujúci liberalisti vyhnúť, musia prijať predpoklad, že k overeniu daného kritéria bude (z praktických dôvodov) prichádzať iba v idealizovanej verzii spoločenskej reality, vychádzajúcej z predstavy *ideálneho občana a ideálneho argumentu*. Až spojením týchto ideálov môže prísť k vytvoreniu potrebnej „šablóny“, ktorá nastaví regulačný rámec (akési argumentačné sito) verejného diskurzu. No ani o tom, akým spôsobom sa k vytvoreniu tejto šablóny dospelo, nám ospravedlňujúci liberalisti vo svojich úvahách veľa indícií neponúkajú. Otázka znie nasledovne: ako ospravedlňujúci liberalisti vnímajú priemerne rozumného občana, na ktorého sa vo svojich prácach opakovane odvolávajú? Ide o priemerne inteligentnú osobu so základným vzdelaním alebo bez neho? Kde berú istotu, že takýto občan niektoré argumenty spravidla prijme a iné spravidla odmietne? Mali by argument akceptovať všetci (rozumní) občania, alebo postačí, ak tak urobí aspoň nadpolovičná väčšina?²²

Podobná séria otázok vyvstáva aj pri kategórii „ideálneho argumentu“. Aké typy argumentov môžu aspirovať na prívlastok „všeobecne prijateľné“? Malo by ísť iba o racionálne, vedecky dokázateľné fakty? Nie sú však aj tie častým predmetom sporov a spochybnení (napr. spor o príčinách vzniku globálneho otepľovania/účinkov očkovania a pod.)?

Neschopnosť zakresliť jednoznačnú deliacu čiaru medzi všeobecne prijateľnými a neprijateľnými argumentmi považujeme za zásadnú trhlinu teórie ospravedlňujúceho liberalizmu. Predpoklad, že sekulárny argument – nech si pod tým v tejto chvíli predstavíme čokoľvek – patrí do kategórie všeobecne prijateľných, sa ukazuje byť postavený na rovnakej fikcii ako predpoklad, že ideologický argument je všeobecne neprijateľný. Klinec po hlavicičke v tejto súvislosti udiera kanadský filozof Ch. Taylor, keď v kontexte spomínaného Hnutia za občianske práva kladie svojim čitateľom provokatívnu otázku: Mali by Kingove prejavy lepšiu odozvu, ak by sa v nich miesto Biblie odvolával na Kanta?²³ Ktorý z týchto argumentov by bol presvedčivejší, respektíve prijateľnejší (pre väčšiu skupinu osôb)?

Označiť niektorý argument za prijateľný alebo neprijateľný by malo byť buď vzájomným právom tak ateistov ako aj veriacich, alebo by nemalo prislúchať žiadnej z uvádzaných skupín. Veriacim však takúto možnosť ospravedlňujúci liberalizmus nepriznáva, zatiaľ čo v prípade ateistov s ňou automaticky počíta (ateista môže náboženský argument označiť za neprijateľný vo vzťahu k vlastnému – nenáboženskému – svetonázorovému založeniu).

Spôsob, akým obhajcovia ospravedlňujúceho liberalizmu o celom probléme uvažujú, je vo svojej podstate paradoxný. Na jednej strane akceptujú fakt, že v liberálnej spoločnosti existuje pluralita presvedčení, ktorá prekazuje, že občania majú veľmi odlišnú predstavu o tom, ktoré argumenty považujú za presvedčivé. Na druhej strane však ignorujú skutočnosť, že *presvedčivosť argumentu* (v zmysle jeho prijateľnosti ako relevantného dôvodu v prospech zastávania určitého postoja) *podmieňuje práve ideologický svetonázor, ktorý osoba zastáva*. Opačne tento vzťah neplatí. Ak by náboženskú vieru podmieňovala presvedčivosť biblického textu, museli by byť všetci rozumní občania kresťania. Takúto „moc“ ale biblický text nemá. Za presvedčivý ho považujú iba tí ľudia (kresťania), ktorí jeho význam umocňujú vlastnou vierou (svetonázorom).

²² BAROŠ, J. Perfekcionistická kritika liberalizmu veřejného rozumu. *Filosofický časopis*. 2021, roč. 69, č. 2, s. 243–244.

²³ TAYLOR, Ch. Proč je zapotřebí radikální redefinice sekularismu. In: ŠTĚCH, O. (ed.). *Náboženství a sekularita*, s. 99. Taylor zároveň tvrdí, že v niektorých situáciách je náročné rozlíšiť, o aký argument vôbec ide. Je tzv. zlaté pravidlo sekulárny, alebo náboženský argument, ak uvážime, že sa s ním okrem Biblie (Matúš 7:12) bežne stretne aj v argumentácii, ktorá nemá náboženský základ?

Obhajcovia ospravedlňujúceho liberalizmu tento fakt úplne ignorujú, keď predpokladajú, že účastníci verejného diskurzu budú schopní aj napriek rôznorodosti zastávaných ideologických svetonázorov nájsť vzájomnú zhodu na všeobecne presvedčivých (priateľných) argumentoch. Predstava, že existuje akási zdieľaná platforma sekulárnych hodnôt, je správna no zároveň aj triviálna. Triviálna z dôvodu, že neponúka žiadne konkrétne riešenie nastoleného problému.

Vzájomné upozornenie, že občania aj napriek svetonázorovej rôznorodosti hája rovnaké hodnoty (spravodlivosti, rovnosti, hodnotu života, ochrany zdravia...) síce môže verejný diskurz sprehľadniť, základný problém ale vyriešiť nedokáže. *Presvedčivosť ako subjektívna kategória (!) totiž nie je previazaná s hodnotou ako takou, ale s argumentom, ktorý danú hodnotu obhajuje.* V plastickej podobe to dokazuje napríklad diskusia o umelom prerušení tehotenstva, v ktorej žiadna zo strán – nech už využíva akékoľvek argumenty – nespochybňuje hodnotu života plodu, respektíve právo na súkromie ženy. Všetky sporiace sa strany sú si vedomé, že práve tieto dve hodnoty sú takpovediac v hre a zároveň uznávajú ich všeobecnú dôležitosť. Spor sa ale v skutočnosti vedie o vyvažovanie daných hodnôt pri ich vzájomnej konfrontácii, čím sa dostávame k meritu veci. Na tom, ktorá hodnota by pri otázke interrupcií mala dostať „prednosť“, sa názorové tábory nedokážu zhodnúť práve preto, lebo argumentom (!) v prospech jednej či druhej hodnoty prisudzujú občania v rámci jednotlivých táborov (veriaci/neveriaci – konzervatívci/liberáli) odlišnú mieru presvedčivosti. Predmetný spor sa teda nevedie o hodnotách, ale o vnímaní ich dôležitosti vo svetle viac či menej presvedčivého argumentu.

Rawlsov návrh, aby si občania vo verejnom diskurze vzájomne vymieňali informácie o tom, akú zdieľanú (sekulárnu) hodnotu presadzujú, je preto, podľa nášho názoru, nezmyselný. Išlo by totiž iba o prázdne proklamácie, ktoré – aby sa mohli stať zmysluplnými – musí v druhom kroku doplniť presvedčivá argumentácia. No práve na tej neexistuje zhoda, čím sa opätovne dostávame na začiatok začarovaného kruhu.

Zmysluplnosť by Rawlsov návrh získal iba v prípade, ak by popri všeobecne akceptovaných hodnotách existovali aj všeobecne presvedčivé argumenty hovoriace v ich prospech. Samotná koncepcia pluralitnej demokracie však napovedá, že takáto spoločenská zhoda (na konkrétnej sume neideologických argumentov) zatiaľ neexistuje. To však ospravedlňujúcemu liberalizmu nebráni v tom, aby veriacich občanov vyzýval k opusteniu náboženskej argumentácie, čím ale zákonite sťažuje ich postavenie vo verejnom diskurze.

Ak veriaci občania nemôžu k obhájeniu určitej hodnoty využívať tie argumenty, ktoré sami považujú za subjektívne najpresvedčivejšie (náboženské), k obhájeniu preferovanej hodnoty budú môcť 1) využiť iba odkaz na hodnotu samotnú (pôjde o argumentačnú tautológiu) alebo 2) budú nútení využiť argumenty z iného „svetonázorového balíčka“. Výsledkom oboch verzií bude stav, kedy veriaci občania odprezentujú argumenty, ktoré sami nepovažujú za subjektívne najpresvedčivejšie.

Na tomto mieste by zástancovia ospravedlňujúceho liberalizmu mohli namietnuť, že prístup umožňujúci každému prezentovať vlastnú – subjektívne najpresvedčivejšiu – argumentáciu vo verejnom diskurze by výrazne sťažil (ak rovno neznemožnil) dosiahnutie zhody na verejných ospravedlňujúcich dôvodov. Utrpieť by nakoniec mohol aj samotný verejný diskurz, ktorý by sa v takomto chaotickom režime mohol časom premeniť na Babylonskú vežu vzájomne nezrozumiteľných a nezlučiteľných metafyzík (Waldron).²⁴

²⁴ WALDRON, J. Religion Contributions in Public Deliberation. *San Diego Law Review*. 1993, Vol. 30, No. 4, s. 835.

Presvedčivú odpoveď na túto námietku rozvíjajú vo svojej práci autori G. Gaus a K. Vallier, ktorí správne upozorňujú, že požiadavka verejného ospravedlnenia donucovacích zákonov síce hovorí, že každému občanovi treba poskytnúť prijateľný ospravedlňujúci dôvod zásahu do jeho slobody, nie je však zmysluplné trvať na tom, aby vždy išlo iba o jeden konsenzuálny dôvod, na ktorom sa musia všetci zhodnúť.²⁵ Cieľ verejného ospravedlnenia môže byť podľa autorov dosiahnutý aj otvorenou množinou *súkromných ospravedlnení (personal justification)*, ktoré – ako vyplýva z názvu – občania nemusia zdieľať. Postačí, ak si každý z občanov bude môcť donucovací zákon ospravedlniť na základe vlastného, súkromného dôvodu (argumentu), ktorý považuje za najpresvedčivejší.

Máme zato, že táto zmena optiky výrazným spôsobom naruša opodstatnenosť požiadavky, aby sa účastníci verejného diskurzu museli za každú cenu pokúšať o nájdenie vzájomnej zhody. Myšlienka, že by verejné ospravedlnenie mohlo byť založené na viacerých súkromných ospravedlneniach občanov (či skôr z nich *vyskladané*), otvára priestor aj tým argumentom, o ktorých všeobecnej neprijateľnosti inak nie sú pochybnosti.

Jedinou podmienkou, s ktorou táto teória počíta, je zabezpečenie možnosti, aby každý občan dostal príležitosť nájsť si vlastný ospravedlňujúci dôvod. Ak si časť občanov nebude schopná nájsť pre donucovací zákon žiadne prijateľné ospravedlnenie, návrh (zákona) by mal byť odmietnutý, keďže nedokáže naplniť ideál všeobecného ospravedlnenia. Príkladom môže byť návrh zavedenia modlitieb pred vyučovaním, ktorý by pripúšťal náboženské ospravedlnenie no žiadne iné.

Je ľahké postrehnúť, že táto podmienka je totožná s obmedzením, ktoré navrhuje aj doktrína náboženskej zdržanlivosti. Dá sa konštatovať, že Gaus a Vallier sa spolu s obhajcami doktríny náboženskej zdržanlivosti snažia z diskurzu vylúčiť iba tie návrhy a argumenty, ktorých charakter znemožňuje nájdenie akéhokoľvek iného ospravedlnenia – okrem toho náboženského.

Mali by tento – doposiaľ azda najústretovejší – návrh veriaci občania akceptovať? Odpoveď sa pokúsime nájsť v poslednej časti príspevku.

3. Verejný diskurz ako stretnutie kvakerov

V práci sa venujeme otázke, či by náboženská argumentácia mala mať vo verejnom diskurze svoje miesto. Pri formulovaní našej snahy zámerne využívame podmieňovací spôsob. Rovnako ako zástancovia ospravedlňujúceho liberalizmu sme si aj my vedomí, že vo verejnom diskurze ľahko odhalíme celú škálu sporných argumentov, vrátane náboženských. Naším cieľom ale nie je *potvrdenie* ich prítomnosti vo verejnom diskurze. Pokúšame sa skôr o *ospravedlnenie* ich prítomnosti.

Máme zato, že zástancovia ospravedlňujúceho liberalizmu pristupujú k problému obdobne. Ani oni netvrdia, že náboženské argumenty sa vo verejnej diskusii nevyskytujú. Zastávajú ale presvedčenie, že by to tak – v určitých situáciách – nemalo byť. Ich cieľom je teda dosiahnutie akéhosi *ideálneho stavu*, čo dokazujú aj tým, že svoje požiadavky vznášajú iba ako morálne výzvy (a nie ako legálne povinnosti). V tomto bode sa už naše cesty rozchádzajú.

²⁵ GAUS, G. F. – VALLIER, K. The Roles of Religious Conviction in a Publicly Justified Polity: The Implications of Convergence, Asymmetry and Political Institutions. *Philosophy & Social Criticism*. 2009, Vol. 35, No. 1–2, s. 56–58.

Pri premýšľaní nad reguláciou verejného diskurzu je, podľa nášho názoru, nutné vychádzať z *kritéria funkčnosti* – ktoré chápeme ako stav, kedy je zachovaný pluralitný charakter diskurzu a žiadny z účastníkov nie je diskriminovaný. Teda zatiaľ čo ospravedlňujúci liberalizmus hľadá tú „najideálnejšiu“ podobu verejného diskurzu, našou snahou je skôr nájsť tú „najmenej ideálnu – no stále funkčnú“ podobu diskurzu. Uprednostníť hľadania takéhoto minimálneho štandardu je dôležité najmä z dôvodu rešpektovania slobody jednotlivcov.

Vyjadrené jednoduchým pravidlom: *pokiaľ návrhy, argumenty a iné prejavy účastníkov neohrozujú funkčnosť verejného diskurzu, nemalo by prichádzať k obmedzeniam slobody ich prejavu.*²⁶

Podnetné zamyslenie v tejto súvislosti ponúka úvaha N. Wolterstorffa, ktorý sa v knižnom rozhovore s R. Audim pokúša odhaliť príčiny sporu o náboženskú argumentáciu. Nachádza ich v odlišnom vnímaní konceptu liberálnej demokracie, čoho vyústením je aj odlišné uvažovanie nad funkciou verejného diskurzu. Svoju úvahu ilustruje na kontraste medzi *parlamentným zasadnutím* (*parliamentary session*) a tzv. *stretnutím kvakerov* (*quaker meeting*).²⁷

Zmyslom parlamentného zasadnutia je vytvoriť rečníkom priestor k prezentácii príspevkov a určiť časový rámec diskusie, po ktorom sa pristúpi k hlasovaniu. Platným výsledkom je názor (kvalifikovanej) väčšiny bez ohľadu na to, či diskutéri prezentovali zmysluplnú argumentáciu, respektíve dokázali dospieť ku konsenzu. Na otázku, prečo by prehlasovaná časť poslancov mala rešpektovať výsledok hlasovania, ak zjavne nezodpovedá ich predstavám, je poskytnutá nasledujúca odpoveď: mali by tak urobiť preto, lebo pravidlá diskusie boli nastavené férovou, každý dostal príležitosť vyjadriť svoj názor a čo je najdôležitejšie, výsledok nie je definitívny. Akonáhle sa rozloženie síl v parlamente zmení, môže sa o rovnakej otázke hlasovať opätovne. Prehra rovnako ako výhra sú v tomto zmysle iba relatívne kategórie.

Kvakerské stretnutie je naproti tomu definované povinnosťou dosiahnuť konsenzus za každú cenu. Návrh, s ktorým niektorý účastník vyjadří nesúhlas, musí byť stiahnutý alebo preformulovaný. Tomu sa prirodzene podriada aj úloha diskutérov – nestačí odprezentovať iba vlastný názor, doplnené musia byť aj presvedčivé argumenty k jeho obhájeniu. Racionálna a presvedčivá argumentácia by mala viesť k postupnému „obrusovaniu hrán“ a nakoniec aj k zhode na najpriateľnejšom návrhu. Konsenzus sa považuje za dosiahnutý až v momente, keď voči aktuálnemu návrhu nikto nevznesie ďalšiu námietku (nie je teda potrebné dosiahnuť súhlas s návrhom, ale skôr odstrániť nesúhlas). V okamihu, keď sa tak stane, rozhodnutie je prijaté bez nutnosti formálne o ňom hlasovať.²⁸

Rozdiel medzi načrtnutými koncepciami odhaľuje podľa Wolterstorffa jadro problému. Má za to, že *ospravedlňujúci liberalisti vnímajú verejný diskurz ako kvakerské stretnutie*, ktoré predpokladá rozumný a zmysluplný dialóg s cieľom dospieť ku konsenzu na jednom kompromisnom riešení. Práve preto je dôležité z diskusie postupne odstraňovať všetky názory a argumenty, ktoré dosiahnutiu tohto cieľa bránia. Takéto vnímanie diskurzu je, podľa Wolterstorffa, až príliš idealistické, ba priam nerealistické. Ako uvádza, za posledné

²⁶ Táto podmienka zneumožňuje, aby vo verejnom diskurze odznievali názory obhajujúce totalitné ideológie, čomu v mnohých krajinách bráni aj trestný zákon.

²⁷ WOLTERSTORFF, N. Audi on Religion, Politics, and Liberal Democracy. In: AUDI, R. – WOLTERSTORFF, N. *Religion in the Public Square*. London: Rowman & Littlefield Publishers, 1997, s. 152–153.

²⁸ *Ibidem*, s. 152.

roky nenájdeme v Spojených štátoch jedinú významnú celospoločenskú diskusiu, ktorá by sa čo i len priblížila kvakerskému modelu a verejnosť by skutočne po určitom čase dospela k názorovému konsenzu.²⁹ Využívaným je naopak koncept parlamentného zasadnutia, ktoré účastníkov „nenúti“ dosahovať kompromis za každú cenu.

Hlavný dôvod, prečo tento prístup regulácie verejného diskurzu nezlyhá, už Wolterstorff nepriamo naznačil. Je oveľa pravdepodobnejšie, že občan akceptuje skôr výsledok tej diskusie, ktorej bol rešpektovanou súčasťou (mohol vysloviť vlastný názor a bol zo strany ostatných účastníkov vypočutý) ako tej diskusie, ktorej nebol vôbec súčasťou, rešpektíve bol „vyzvaný“, aby vlastné argumenty preformuloval či doplnil.

Je potrebné si uvedomiť, že spôsob, akým diskusia prebehne, neovplyvňuje iba legitimitu prijatého rozhodnutia, ale aj – o čosi abstraktnejší – pocit spolupatričnosti k spoločenstvu. Je na mieste položiť si otázku, či od osôb, ktoré sa budú vo verejnom diskurze cítiť dlhodobo znevýhodnené možno skutočne očakávať prechovávanie lojality k spoločenstvu, ktoré voči nim takúto reštriktívnu politiku uplatňuje.³⁰

V tomto zmysle podporuje „otvorenie“ verejného priestoru rôznorodým argumentom aj nemecký právny filozof H. Dreier, ktorý upozorňuje, že liberálna demokracia je „stavaná“ na konfrontáciu hodnotových, ideologických, náboženských [...] svetonázorov, ktoré nemusia byť vzájomne zlučiteľné a nakoniec ani zmysluplné.³¹

Demokratická diskusia, podľa Dreiera, nie je žiadnym filozofickým seminárom, na ktorom by si účastníci museli vždy preukazovať, že k svojim záverom dospeli na základe logických a racionálnych úvah.³² Z týchto dôvodov by sme podľa Dreiera nemali od občanov žiadať doplňujúce ani ozrejmujúce dôvody ich argumentácie, keďže tá sa nestáva relevantnou až keď uspeje v „teste racionality“.³³ Na prejavy vo verejnom diskurze by sme mali nahliadať podobne ako na odovzdané volebné hlasy, ktorých hodnotu taktiež neposudzujeme podľa toho, či volič na lístku odprezentoval rozumné dôvody svojho politického rozhodnutia.

Rovnako ako nebudeme uvažovať o obmedzení „volebného práva“ vtedy, ak bude časť lístkov neplatná.

²⁹ Ibidem, s. 153–154.

³⁰ Spochybňovanie lojality voči liberálnemu demokratickému štátu je medzi autormi hlásiacimi sa ku kresťanskej viere aktuálnou témou. Juraj Šúst, šéfredaktor časopisu *Verbum – revue pre súčasnú kresťanskú kultúru*, vo svojom článku uvádza, že „ako kresťania sme [...] vo veľmi chúlостivej situácii. Na jednej strane uznávame potrebu rešpektovať autoritu štátu a takmer vo všetkom sme k liberálnemu štátu lojálni. Na druhej strane liberálny štát odmieta rešpektovať kresťanstvo ako integrálnu náboženstvo, ktoré zasahuje človeka vo všetkých jeho dimenziách vrátane politickej, ale privatizuje ho do súkromného života, čím neutralizuje jeho pôsobenie v spoločnosti. S tým ako kresťania nemôžeme súhlasiť. Kresťanská reakcia najmä v druhej polovici 20. storočia na túto sekularizačnú tendenciu spočívala v snahe legitimizovať lojalitu k liberálnemu štátu cez inštitút náboženskej slobody a cez koncept ľudských práv, založený na dôstojnosti ľudskej osoby. Predpokladalo sa, že ak sa kresťanom ponechá náboženská sloboda a budú môcť pôsobiť v školstve, tak budú schopní inšpirovať demokratickú verejnosť k prirodzenoprávnenému a kresťanskému zdôvodneniu ľudských práv a slobôd. Tieto kresťanské snahy však nenašli širšiu odozvu v sekulárnej spoločnosti, skôr naopak. Liberálne štáty nielenže nezmenili svoje zdôvodnenia, ale liberálne pohľady založené na koncepte osobnej autonómie ešte viac zradikalizovali (sexuálna a rodová autonómia). Kresťania sa teda chtiac-nechtiac stali na Západe politickými zajatcami.“ Bližšie pozri ŠÚST, J. Esej / Vojna na Ukrajine a Boží štát. *Denník Postoj*. 13. 8. 2022. Dostupné z: <<https://www.postoj.sk/11968/vojna-na-ukrajine-a-bozi-stat>>. Aj v tomto prípade ďakujem za upozornenie na text Petrovi Wilfingovi.

³¹ DREIER, H. *Staat ohne Gott. Religion in der säkularen Moderne*. 2. Auflage. München: C. H. Beck, 2018, s. 110.

³² Ibidem, s. 108–110. Do verejného priestoru môže nakoniec vstúpiť aj osoba, ktorá svoj postoj nedokáže odôvodniť žiadnym argumentom. O čo skôr by vo verejnom diskurze mala dostať možnosť vystúpiť tá osoba, ktorá svoj postoj dokáže argumentačne podporiť.

³³ Ibidem, s. 108.

Záver

V príspevku sa venujeme téme akceptovateľnosti náboženskej argumentácie vo verejnom diskurze. Kriticky analyzujeme dva návrhy jej regulácie – ide o Rawlsovu požiadavku *výhrady* a doktrínu náboženskej zdržanlivosti. V práci sa pokúšame preukázať, že prezentované návrhy nestoja na pevných teoretických základoch. Za sporné považujeme východiskové predpoklady (napr. vlastnosť všeobecnej prijateľnosti argumentov alebo potrebu dosahovania konsenzu pri verejnom ospravedlnení), pričom zdôrazňujeme výhody hľadania *funkčného modelu* verejného diskurzu pred hľadaním *ideálneho modelu*.

V príspevku bolo našim cieľom preukázať, že náboženská argumentácia môže byť súčasťou verejného diskurzu bez nutnosti jej obmedzovania.

Religious Argument in Public Discourse: Measuring the Limits of Religious Freedom in a Secular State

Jakub Neumann

Abstract: The paper deals with the question of whether religious citizens should have the opportunity to enter public discourse with religious arguments. In the first part, the author clarifies the critical views associated with two proposals for the regulation of religious argumentation – John Rawls’s proviso and the doctrine of religious restraint. In the second part, the author points out the questionable theoretical starting points of the proposals and defends their rejection.

Keywords: religious reasoning, public discourse, public square, liberal state, secularism, justificatory liberalism